
Filozófia

---

a posteriori [a poszteriori]

✦ a tapasztalaton alapuló, abból kifejlő vagy abból levezetett (ismeret, tétel)

a priori

✦ eleve, a tapasztalatot megelőzően

abszolútum

✦ örök, tökéletes, mindentől független létező

absztrahál

✦ kiemeli a lényeges jegyeket

absztrakció

✦ elvonatkoztatás, a lényeges jegyek kiemelése

absztrakt

✦ elvont, a valóságtól elvonatkoztatott, annak lényeges jegyei révén kiemelt

adiafora

✦ erkölcsi szempontból közömbös dolgok, tettek

agatobiotika

✦ a helyes életmód tana, tudománya

agatológia

✦ a legfőbb jóról szóló tan az ókori erkölcsbölcseletben

agnoszticizmus

✦ bölcseleti felfogás, amely szerint a külső valóság lényegi és megbízható megismerése elvileg lehetetlen

agnosztikus

✦ az agnoszticizmus híve

akauzalitás

✦ az okozati összefüggések létét elutasító bölcseleti irányzat

aktivizmus

✦ az öncélú cselekvés kultuszát hirdető világnézeti felfogás a 20. század elején

alogizmus

✦ olyan bölcseleti irányzat, amely a logikát alkalmatlannak minősíti megbízható ismeretek szerzésére

antidialektikus

✦ a dialektikát mellőző, annak elveivel ellentétes

antitézis

✦ ellentétel, egy másik állítást tagadó tétel

antropocentrizmus

✦ emberközpontúság, az embert a mindenség középpontjának és a teremtés céljának tekintő felfogás

antropologizmus

✦ olyan bölcseleti felfogás, amely az embert minden tevékenységével és kultúrájával együtt a természet jelenségeként kezeli

apeiron¹

✦ Anaximandrosz ókori bölcselet szerint a világ határtalan és időt-

len őselve, amelyből a mindenség kialakult

apeiron²

✧ rokon elképzelés a püthagóreusoknál, ill. Platón egyik dialógusában

apriorisztikus

✧ a tapasztalatot, a tényeket megelőző

apriorizmus

✧ bölcséleti felfogás, mely szerint a tér, idő, okság és a természeti törvények az emberi elmében eleve élő, a tapasztalatot megelőző fogalmak

arisztotelianizmus¹

✧ Arisztotelész bölcséleti iskolája, ennek tanai

arisztotelianizmus²

✧ az Arisztotelész tanain alapuló, zsidó, keresztény és arab elemekkel kiegészült középkori bölcséleti irányzat

arisztotelianus

✧ Arisztotelész iskolájához tartozó

arkhé

✧ az ókori természetbölcselek szerint az őselv vagy ősananyag, amelyből a mindenség kialakult

aszómaton

✧ istenség, szellem

ataumázia

✧ a semmire rá nem csodálkozás, az egykedvű elfogadás és megértés elve a sztoikusoknál

atelia

✧ célszerűtlenség, befejezetlenség

atomista

✧ az atomisztika elméletének híve

atomisztika

✧ egyes ókori természetbölcselek felfogása, amely szerint a világegyetem kicsiny és oszthatatlan elemekből felépülő egységes szerkezet

atomisztikus

✧ az atomisztikával kapcsolatos

atomizmus

✧ az atomisztika elmélete

aurea mediocritas [... mediokritász]

✧ arany középút, a szenvedélyektől és szélsőséges érzelmektől való tartózkodás sztoikus elve

averroizmus

✧ középkori vallásbölcseleti iskola Averroes hispániai arab bölcselet tanai alapján

axiológia

✧ értékelmélet, az önmagukban tekintett értékek vizsgálata

biogenezis

✧ az a túlhaladott nézet, hogy élettelen anyagból nem keletkezhet élő

biologizmus

✧ irányzat, amely a biológiai törvények érvényét az élettelen természetre, ill. a társadalmi jelenségekre is kiterjeszti

causa efficiens [kauza efficiensz]

✧ hatóok, az anyagi ok és a formai ok egyesülését, a létrejövetelt fejezi ki

causa finalis [kauza finálisz]

✧ cél-ok, célszerűség, célra irányultság, amely a skolasztikus tan szerint a természetben és a történelemben is megnyilvánul

causa formalis [kauza formális]

✦ formai ok, amely az arisztotelészi tanban a létrejövő anyag megformáltságát fejezi ki

causa materialis [kauza materiális]

✦ anyagi ok, az arisztotelészi tanban az, amiből bármi létező létrejön

causa sui [kauza szui]

✦ önmagának az oka, nem függ semmi külső októl, a hittudomány szerint Isten ismérve

demiurgosz

✦ világt teremő szellem (a platonista filozófiában)

deontológia

✦ az erkölcstannak a hivatásbeli kötelességgel s ennek etikai folyományaival foglalkozó ága

determináció

✦ oksági viszony, meghatározottság

determinista

✦ a determinizmus vallója

determinisztikus

✦ a determinizmussal kapcsolatos

determinizmus

✦ bölcseleti felfogás, mely szerint a világ történéseit isteni vagy más törvények irányítják a véletlen kizárásával, ill. tetteinket nem szabad akaratunk, hanem külső körülményeink és belső késztéseink határozzák meg

dialektika

✦ a fejlődést az ellentétek küzdelmében és meghaladásukban látó bölcseleti felfogás

dialektikus

✦ a dialektikával kapcsolatos, annak módszereit alkalmazó

dichotomizmus

✦ vagylagos ítéletekre alapozott logikai eljárás

dinamizmus

✦ a világot változónak, fejlődőnek, erőktől mozgatottnak tartó felfogás

doxográfia

✦ ókori gyűjtemény, amely egyes bölcseleőknek egy adott problémára vonatkozó megnyilatkozásait tartalmazza

dualizmus

✦ az a nézet, hogy az anyag és a szellem, a test és a lélek két önálló, egymástól független létező

egzisztenciális

✦ a létezésre vonatkozó

egzisztencialista

✦ az egzisztencializmus híve, képviselője

egzisztencializmus

✦ 20. századi létbölcseleti irány, amely minden jelenséget az elkülönült személyiség szemszögéből tekint

eidosz

✦ az eszme Platónnál, a forma mint az anyag ellentéte Arisztotelésznél

eleaták

✦ panteisztikus nézeteket vallott görög bölcseleti iskola (Kr. e. 6–4. század) alkotói, ill. hívei

empiréma

✦ tapasztalat alapján bizonyított tétel

empireum

✦ az ég felső része, ahol az ókori természetbölcseleők elképzelése szerint a tűz összegyűlik